

KAIJA SUONSIVU

Köyhäinhoidosta Soteen.

Suomen Sosiaali- ja terveydenhuollon kehityksen lyhyt
historiallinen katsaus

Köyhäinhoidosta Soteen
Suomen Sosiaali- ja
terveydenhuollon kehityksen
lyhyt historiallinen katsaus
Kaija Suonsivu

Köyhäinhoidosta Soteen.

Suomen Sosiaali- ja
terveydenhuollon kehityksen
lyhyt historiallinen katsaus

Köyhäinhoidosta Soteen.
Suomen Sosiaali- ja
terveydenhuollon kehityksen
lyhyt historiallinen katsaus
Kaija Suonsivu

Tekijä on saanut Suomen tietokirjailijat ry:n apurahan

© 2024 Kaija Suonsivu

Kustantaja: BoD · Books on Demand GmbH, Helsinki,
Suomi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-80-8305-4

Lukijalle

Tämän kirjan tarkoituksena on kuvata Suomen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittymistä historian eri vaiheissa 1800-luvun lopulta 2020-luvulle muutamista kiinnostavista näkökulmista.

Kirjan ensimmäisen osion lähtökohtana on kansalaisten sairauksien hoidon ja sosiaalityön, sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmien, eri lakien ja poliittisen päätöksenteon kehitysvaiheet 1950-luvun alkuun. Yhteiskunnalliset olot, tietous erilaisista sairauksista ja niiden hoitamisesta, ihmisten köyhyydestä, sota-ajoista sekä ihmis- ja maailmakäsityksistä, yhteiskunnallisista ja yksilöiden arvoista sekä uskontojen vaikutuksista ja hallinnasta ihmisten ajatteluun ja elämään ovat historian moninaisuuden ytimissä. Aikakauteen sisältyvät Suomen olot muiden maiden alaisuudessa sekä itsenäistyminen.

Kirjan jälkimmäisessä osiossa tarkastelen Suomessa 1950-luvulta aloitetun hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisen myötä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmien kehittämisvaiheita, kansalaisia ja henkilöstöä koskevien lakien, suositusten ja ohjeiden kehittämistyötä, alan organisaatioiden, henkilöstön asemaa ja hyvinvoinnin kehittymistä sekä yhteiskunnan tasolta alue- ja organisaatiotasolle rantautumisen kehittymistä 2020 -luvulle Soten-järjestelmän uudistukseen asti. Kun yhteiskuntamme ja meitä ympäröivä maailma elää monissa kriiseissä ja pelkotilamme voivat lisääntyä, on tärkeää tarkastella sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmien kehittämisvaiheita osana yhteiskuntamme historiaa ja kehittymistä. Tärkeintä on huomata, että kansalaisia ja henkilöstöä koskevien terveyden hoidon, sairauksien ennalta ehkäisyn, sairauksien hoitamisen, lakien ja suositusten nykyaikaistuminen ovat eri vuosikymmeninä luoneet ja vahvistaneet perusturvallisuuttamme ja moninaistaneet selviämiskeinoja. Olemme ratkaisseet monia ongelmia, käyneet sotia, hoitaneet laajoja sairauksia ja pandemioita monesti köyhyyden vallitessa. Suomalaisten esi-isiemme ja esiäitiemme pitkäjänteisyys ja sisukkuus ovat olleet jaksamisen keskiössä.

Historian tarkastelun tulisi antaa meille ajatuksia ja keinoja siitä, miten nykyisistä terveyden ja sosiaalityön ongelmista selviämme ja ylläpidämme tulevaisuuden toivoa.

Yksi keskeinen nykyinen ongelma on terveyden- ja sosiaalihuollon henkilöstön riittämättömyys tarpeisiin nähden ja henkilöstön jaksamattomuus. Ongelmista tiedetään yhä enemmän, uusia keinoja ja menetelmiä kehitetään, mutta näyttää siltä, että henkilöstö väsyä ja voi pahoin yhä edelleen ja yhä enemmän? Terveydenhuollossa on työtä runsaasti ja vallitsee ainainen kiire. Voidaankin kysyä, pitikö kehittää nykyinen Sote-järjestelmä? Pystytäänkö nykyisessä organisaatiomallissa huomioimaan asiakkaita ja henkilöstöä? Missä tilassa ovat organisaatioiden johto ja toiminnot? Miten talousarvio ja muut resurssit tukevat työtoimintaa? Millainen on Soten aloittamisen myötä poliitikkojen valta, vastuu ja tietous sosiaali- ja terveydenhuollosta?

Kirjoittaessani tätä kirjaa ovat esillä ajankohtaisina asioina lasten ja nuorten sekä köyhtyneiden perheiden ja monien vanhusten pahan olon ilmentymät. Monet

hallituksen tekemät talouden leikkaustoiminnot ja aikeet budjettien supistuksista aiheuttavat eripuraisuutta eri kansanryhmien välillä.

Kirjan kirjoittamisen taustalla näkymättömänä punaisena lankana on pohdintani siitä, välittykö eri vuosikymmenien kehityskuvauksissa yhteiskunnallinen yhtenäisyys Suomessa? Ajan kuvauksissa köyhien ja rikkaiden erot näyttäytyvät monin eri tavoin. Yhteiskunta oli kahtia jakautunut monilla ajanjaksoilla. Millainen on nykyisyytemme? Vaikuttaisi siltä, että teemme jälleen paluuta historialliseen kahtiajakautumiseen. Miten tässä tilanteessa näyttäytyy kansalaisina toisistamme välittäminen ja sivistyneisyys? Tarvitsemme toisiamme arjen toiminnoissa. Miten voimme vahvistaa ajan saatossa ihmisyytemme ydintä?

Tampereella, kauniin Näsijärven rannalla kesällä 2024.

Kaija Suonsivu

Sisältö

1800- 1900 lukujen taitteen huutolaisuus Suomessa.....	12
Huutolaisuusaikakauden ja 1800- vaihteen sekä1900- alun sairauksista Suomessa.....	20
Terveystenhuollon, lääketieteen ja hoitomuotojen kehitty- minen.....	37
Lääketieteellinen koulutus.....	52
Terveystenhuoltojärjestelmien organisointi uudelleen 1930-luvulla.....	58
Lääkintöhallitus (1911 –1991).....	60
Piiri- ja kotilääkärijärjestelmä.....	64
Lasten neuvolatoiminnan kehitys Suomessa.....	68
Rokotteiden antamisen kehitys Suomessa 1940-luvulle asti.....	73
Vaivaishoitohallitus.....	74
Punaisen Ristin Apusisarjärjestö.....	75
Terveystenhoitolautakunnat 1800-luvun lopulla.....	77
Sosiaaliohallitus 1917.....	81
Köyhäinhoitolautakunta 1922.....	87

Suomen hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisesta 1950-luvulta 2020-luvulle.....	89
Suomen väestörakenteen muutokset 2000-luvun alkupuolella.....	116
Suomen terveydenhuoltojärjestelmän rakenne 1950 – 2010 luvulle	123
Neuvolatoiminnan laajentuminen 1950 -1960 -luvuilla ja siirtyminen nykyaikaan.....	138
Suomen tautien muuttuva kuva tälle vuosituhannelle tultaessa.....	149
Hoitomuotojen ja lääketeollisuuden kehitys 1950 luvulta 2020 luvulle.....	163
Kehitysvammaisten erityishuollosta annettu laki 1977.....	173
Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen esimerkkejä 1900 - 2020 organisaatioiden henkilöstöön ja esihenkilöihin kohdistuvista tutkimuksista.....	180
Monimuotoinen nykyisyys Sote-järjestelmän alkuvaiheista.....	191
Soten ongelmana terveydenhuollon nykyinen henkilöstöpula.....	218
Lopuksi Suomen Sosiaali- ja terveydenhuollon kehityksen lyhyt historiallinen katsaus tiivistettynä.....	222

1800- 1900 lukujen taitteen huutolaisuus Suomessa

1800- ja 1900-lukujen taitteessa Suomessa ja muualla maailmassa yhteiskunta kohtasi monia haasteita, kuten huutolaisuuden ja erilaisten sairauksien leviämisen. Tässä luvussa kuvailen ensin huutolaisuuden ilmiöitä ja niiden vaikutuksia sekä toiseksi huutolaisuuteen liittyvien sairauksien ja pandemioiden, kuten koleran, malarian ja lepran yleisyyttä kansalaisten keskuudessa. (Halmekoski 2011.)

Huutolaisuuden taustalla oli Suomessa yleinen köyhyys. Kuntien vähäiset sosiaaliturvajärjestelmät aiheuttivat sen, että köyhistä, sairaista, kehitysvammaisista ja orvoista huolehtiminen oli puutteellista. Huutolaisuus oli Suomessa 1800-luvun alusta 1900-luvun alkuvuosikymmenille saakka voimassa ollut järjestelmä, jossa kunta luovutti huutokauppaa muistuttavassa tilaisuudessa 28.12. elatusta vailla olleen lapsen tämän ylläpidosta vähiten rahaa vaatineelle perheelle tai henkilölle. Lasten lisäksi saatettiin myydä myös vanhuksia, sairaita tai kehitysvammaisia. Järjestelmä lopetettiin virallisesti vuonna 1923

voimaan tulleen köyhäinhoitolain myötä. Tästä huolimatta viranomaiset järjestivät huutokauppoja vielä 1930-luvulla, koska lain valvonta oli lähes olematonta. Viimeinen varmuudella pidetty huutokauppa järjestettiin Suomessa vuonna 1935. Varsinaisten huutokauppojen vähitellen loputtua, jatkettiin lasten sijoittamista perheisiin rahaa vastaan kuitenkin vielä 1940-luvullakin. Pienen korvauksen ja puutteellisen valvonnan vuoksi huutolaisen ylläpito oli usein huonoa ja hänellä saatettiin teettää paljon töitä. Eri-tyisesti maaseudulla he joutuivat raatamaan talon töissä orjuuden kaltaisissa olosuhteissa ja usein huutolaislapsia myös kohdeltiin erittäin julmasti ja pahoinpideltiin. (Halmekoski 2011.)

Huutolaisiksi joutuivat siis usein kodittomat lapset, vanhukset ja sairaat. Kunta oli velvoitettu maksamaan heidän elatuksestaan sijoituskodeille. Eri-tyisen räikeäksi hoitomuodon teki motiivit, minkä vuoksi huutolainen oli huu-
dettu. Tavallisesti talolliset huusivat lapsia, joista tuli työ-
voimaa. Köyhät taas huusivat sairaita ja vanhuksia, joiden
pitämisellä oli mahdollisuus hankkia lisätuloja ja verora-
hoja. Hoidokin antaminen vähiten pyytäneelle oli sallittua.

Päämääränä oli usein sijoittaa huutolaiset hyviin koteihin, mutta monesti vaihtoehdot olivat vähissä. (Nurmi 2005.)

Terhi Nurmi (2005) on tutkinut pro gradu-tutkielmassaan: ”Elämää huutolaisena. Elämäkerrallinen tutkimus kahden huutolaislapsen elämästä” kahden huutolaislapsen elämää 1900-luvun alkupuolen Suomessa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, kohdeltiinko huutolaislapsia samanarvoisesti kuin muita lapsia kouluympäristössä ja sijoituskodeissa, miten huutolaislapsi koki elämänsä sijoituskodeissa ja millaisia vaikutuksia lapsuuden kokemuksilla on jäänyt heidän myöhempään elämäänsä. Lisäksi Nurmi tarkastelee syitä, jotka olivat johtaneet tutkimukseen osallistuneiden huutolaisiksi joutumiseen.

Huutolaisena kasvaneena oli kokemuksia kotitöiden paljoudesta, ruumiillisesta kurituksesta ja hellyyden puuttumisesta. Toinen huutolaisena ollut kertoi ”lapsuutensa olleen melko tavallisen. Hänen ei tarvinnut osallistua kotitöihin. Aineellisesti hänen elämänsä oli turvattu”. Koulumaailma oli epäarvoisempi. Sijoituskodit olivat siis hyvinkin erilaisia huutolaisaikana. (Nurmi 2005.)

Monet huutolaislapset elivät lähes orjan asemassa. Huutolaislasten kohtaloista Orjamarkkinat-kirjan kirjoittanut Jouko Halmekoski kertoo, mitä huutolaisuus oikein oli: ”Kunnat myivät lapsia huutokaupoissa perheille, jotka vaativat vähiten vuotuista huoltomaksua lapsen elättämisestä. Lastenkoteja oli erittäin vähän. Vuonna 1817 Venäjän keisarilta tuli käskykirje, jonka mukaan kerjuulla kulkeneet lapset piti panna ensisijaisesti perhehoitoon. Se lisäsi lasten huutolaisuutta. Lasten lisäksi myös vanhuksia ja sairaita myytiin huutolaisiksi, sillä laitoshoidtoa ei juuri ollut. Huutolaiset, olivat he sitten lapsia tai vanhuksia, joutuivat raatamaan talon raskaissa töissä, ja usein heitä kohdeltiin hyvin julmasti. Vuonna 1849 keisarilta tuli kirje, jossa käskettiin kuntia pienentämään vaivaishoitokuluja. Huutolaisuus lisääntyi jälleen. Vilkkaimmillaan se oli 1870–1880-luvuilla”.

”Kun uusi köyhäinhoitolaki astui voimaan vuonna 1923, se kielsi huutokaupat ja huutolaisnimen käytön. Osa kunnista totteli, mutta osa jatkoi toimintaa entiseen malliin vielä 1930-luvulla. Vaikka huutokaupat

vähitellen loppuivat, lasten sijoittamista perheisiin jatkettiin vielä 1940-luvullakin”. (Halmekoski 2011, Lindgren 2011.)

”Kaitsijamiehet etsivät lapsille hoitopaikkoja ja sijoittivat heitä vähiten rahaa vaatineisiin perheisiin. Lapset olivat edelleen huutolaisen asemassa, vaikka varsinaisia huutokauppoja ei enää ollutkaan. Viimeinen huutokauppa, jonka tiedän varmuudella tapahtuneen, järjestettiin vuonna 1935”. (Halmekoski 2011, Lindgren 2011.)

Jouko Halmekoski toteaa huutolaisuuden olevan Suomen historian häpeätahra, josta valtio mielellään vaikeenee. (Studio55.fi/Tuuli Lindgren.) Tuuli Lindgren käsittelee huutolaisuutta Studio55.fi-artikkelissa, joka julkaistiin 14. syyskuuta 2011. Tässä artikkelissa Lindgren toi esiin huutolaislasten kohtaloita ja oloja, jotka olivat usein hyvin vaikeita ja julmia. (Studio55.fi/Tuuli Lindgren.)

Kirja Köyhäinhoidosta Soteen , Suomen Sosiaali- ja terveydenhuollon kehityksen lyhyt historiallinen katsaus kuvaa huutolaisaikakauden elämää ja yhteiskunnan myöhempää kehitystä 1800-luvun lopulta 2020-luvulle.

Kirjan lähtökohtana on kansalaisten sairauksien hoidon ja sosiaalityön, sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmien, eri lakien ja poliittisen päätöksenteon kehitysvaiheet 1950-luvun alkuun. Yhteiskunnalliset olot, tietous erilaisista sairauksista ja niiden hoitamisesta, ihmisten köyhyydestä, sota- ajoista sekä ihmis- ja maailmakäsityksistä, yhteiskunnallisista ja yksilöiden arvoista sekä uskontojen vaikutuksista ihmisten ajatteluun sekä elämään ovat historian moninaisuuden ytimissä.

Seuraavaksi kuvataan Suomessa 1950- luvulta aloitetun hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisen myötä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmien kehittämisvaiheita, alan organisaatioiden, henkilöstön hyvinvoinnin kehittymistä yhteiskunnan tasolta alue- ja organisaatiotasolle 2020 -luvulle Sote-järjestelmän uudistukseen asti.

BoD

